

Bilaga 5.10. Främmande arter

Av: Tomas Brodin, Professor Sveriges Lantbruksuniversitetet (SLU)

För att en art ska anses vara främmande måste den ha förflyttats, med hjälp av mänsklig aktivitet, till ett område dit den inte skulle kunnat ta sig för egen kraft. Om denna förflyttning skett efter år 1800 betraktas arten som främmande i Sverige. Främmande arter har genom historien introducerats både avsiktligt, som t.ex. signalkräfta, regnbåge och sjögull, och oavsiktligt, som svartmunnad smörbult och vandrarmusslan. Idag beräknas det finnas ett drygt hundratal främmande arter i Sveriges hav, sjöar och vattendrag. Ytterligare ett hundratal främmande arter finns etablerade i våra närområden och många av dessa arter kan potentiellt etablera sig i våra vatten.

En främmande art som påverkar sin nya miljö negativt, till exempel genom att konkurrera ut eller äta upp inhemska arter, kallas för invasiv. De invasiva arterna har ofta egenskaper som gör att de är tåliga, växer snabbt och sprider och förökar sig effektivt. Invasiva arter kan skada den biologiska mångfalden, påverka ekosystemtjänster och till och med skada människors hälsa och ekonomi. Bara i Europa uppskattas den årliga ekonomiska kostnaden till flera hundra miljarder kronor, en siffra som i Nordamerika är flera gånger högre. Detta gör att det finns både starka ekologiska och ekonomiska argument för att begränsa och förhindra spridningen av invasiva arter. 2014 fastslogs *europaparlamentets och rådets förordning (eu) nr 1143/2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter*, och sedan 2019 finns 66 arter på EU-förteckningen över invasiva främmande arter. Dessa får inte introduceras eller spridas i naturen eller gynnas att bli fler. Det är också förbjudet att sälja, byta och importera dessa arter. I nuläget har endast 21 av dessa arter hittats i Sverige varav sju, två växter, tre kräftdjur, en reptil och en fisk är knutna till vatten.

För att skydda våra ekosystem från negativ påverkan av främmande arter är det viktigt att analysera vilka effekter en främmande art kan tänkas få och vad som kan göras för att minska eller förebygga skadan. Då krävs det att en riskanalys genomförs, och för att göra riskanalyser av främmande arter behöver man veta hur invasionsprocessen (spridning, etablering, kolonisering) går till och hur arterna förväntas påverka sin omgivning. Dessutom bör man känna till hur och när spridningen av de främmande arterna sker, om introduktionen sker medvetet eller ej, och framför allt hur många som, och hur frekvent de, försöker etablera sig.

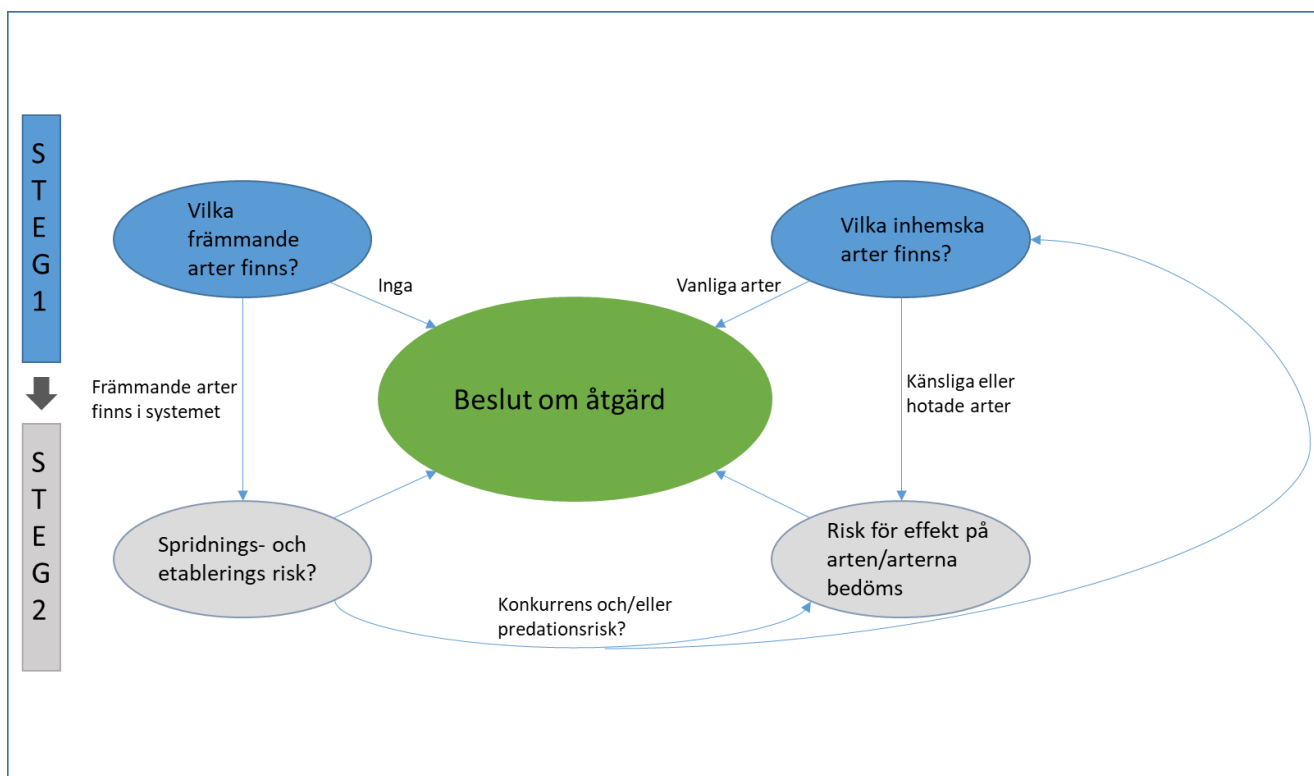
Vid anläggande av nya fiskpassager eller avlägsnande av strukturer med barriärfunktion för vattenlevande organismer (t.ex. kraftverksdammar) bör man alltid genomföra en ekologisk riskanalys som inkluderar spridning av främmande arter (Figur 1). På samma sätt som en fiskpassage möjliggör för spridning och migration av inhemska fiskar som lax och öring så ökar också

riskerna för spridning av främmande arter högre upp i vattensystemet. Dammar kan nämligen i många fall fungera som barriärer för uppströmsspridning av främmande arter som t.ex. olika fiskar och musslor. Det är alltså viktigt att kartlägga artsammansättningen både uppströms och nedströms dammen, samt inhämta information om potentiella invasiva arter längre ner (och upp) i systemet innan man genomför förändringar som medför ökad spridningsrisk av invasiva främmande arter. Det är dock viktigt att komma ihåg att det inte bara är de arter som anges på EU-förteckningen över invasiva främmande arter som kan ställa till problem, utan även de arter som bedöms som invasiva just i Sverige, såsom t.ex. svartmunnad smörbult. Det gäller alltså att även väga in dessa arter i riskbedömningen och mer information om vilka främmande arter som förekommer i svenska hav och vatten hittar man enkelt på Havs- och Vattenmyndighetens hemsida.

Om det uppströms dammen finns små och skyddsvärda fiskbestånd bör detta vägas in i riskbedömningen då dessa bestånd kan påverkas negativt av främmande arter, genom predation, konkurrens eller spridning av parasiter och sjukdomar. Även bestånd av flodpärlmusslor eller flodkräftor uppströms dammen bör beaktas då dessa skyddsvärda arter är dokumenterat känsliga för konkurrens av, och sjukdomar kopplade till, invasiva arter.

Den lugnare vattenmassan direkt ovan dammen är en plats där främmande arter, som annars inte skulle kunna etablera sig i det strömmande vattnet, kan få fäste. Just sådana platser har visat sig viktiga för nedströmsspridning av främmande arter knutna till lugnare vatten. Genom att avlägsna dammen, och återställa normalt flöde i fåran, kan man i många fall bli kvitt den främmande arten från platsen och därigenom minska spridningen av arten nedströms. I de fall det förekommer risk för, eller pågående, spridning av främmande arter både uppströms och nedströms i systemet måste de ekologiska riskerna av en förändrad spridningsväg först vägas mot varandra och därefter jämföras med de ekologiska fördelarna som en öppnare spridningsväg har på de inhemska arterna.

Ett alternativ som undersöks allt mer är att kunna anlägga nya fiskpassager som fungerar selektivt, d.v.s. är mer attraktiva för vissa arter av t.ex. fiskar. Denna lösning skulle innebära att risken för spridning av främmande arter uppströms fiskpassagen skulle minska medan effektiviteten för önskade inhemska arter skulle öka. I dagsläget finns dock ingen väl fungerande selektiv fiskpassage i Sverige. En annan potentiell lösning på problemet av spridning av främmande arter (framför allt fisk) i fiskpassager är att designa dessa så de möjliggör att man kan samla in och plocka bort främmande arter som försöker passera fiskpassagen. På så sätt kan man förhindra spridningen av främmande arter förbi fiskpassagen samtidigt som man minskar deras populationsstorlek. Dock bör det tilläggas att dessa båda lösningar framför allt skulle begränsa/hindra spridningen av relativt stora och lättupptäckta arter samt deras parasiter och sjukdomar.

Figur 1. Innan beslut om åtgärd tas bör först den information som krävs för STEG 1 (blå färg) samlas in. Därefter, om främmande, känsliga eller hotade arter konstaterats i STEG 1, skall information för att uppfylla STEG 2 insamlas och bedömas. Om inga främmande, känsliga eller hotade arter finns i vattensystemet kan beslut om åtgärd tas redan efter STEG 1.